

Sebők Melinda

Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból V.

Erkölcsei eszmények – nemzeti sorsproblémák Csoóri Sándor, Utassy József és Nagy Gáspár költészetében

Csoóri Sándor (1930–2016) Zámolyon született református parasztcsaládban. A Pápai Református Kollégiumban, majd az ELTE Orosz Intézetében tanult, de tanulmányait, betegsége miatt, félbehagyta. Az 1950-es évek elején az *Irodalmi Újság* munkatársa, az *Új Hang* versrovatszerkesztője. Az 1956-os forradalom leverése után egy ideig nem talált munkát, majd a Budapesti Műszaki Egyetem újságjának szerkesztői munkatársa. Első versei 1953-ban jelentek meg, nagy feltűnést keltve a Rákosi-korszakot bíráló hangvételükkel. Első köteteiben (*Felröppen a madár*, 1954; *Ördögpile*, 1957) még leginkább Petőfi realista közéletiségét követte. Az 1950-es évek történelmi szorításában Petőfi nemzettudata, népies hagyománya volt számára a példa. Csupán a Petőfi-eszmény követése azonban lehetetlenné vált a romlott szellemi-politikai légkörben, így fokozatosan más elődök, kortársak költői magatartása is beszüremkedett költői világába. Első mesterei tehát Petőfi és a kortárs Illyés voltak, később megismerkedett a francia szürrealizmus áramlataival: Apollinaire, Éluard műveivel, de Juhász Ferenc és Nagy László költői forradalma is hatott költői világára. Szemléletének tágaságát jelzi, hogy a népköltésztől J. P. Éluard-ig több ösztönzést hasznosított.

Második kötetének híres verse az *Anyám fekete rózsá*, melyben az édesanya mindennapjainak felmutatása nem pillanatkép, hanem sorsjelkép. Azt a megváltoztathatatlan, térben és időben zárt világot ábrázolja, amelyből nincs mód kitörni. A *fekete rózsá*-sors metaforikusan fejezi ki az emberi létezés megváltoztathatatlan tragikumát: „*Anyám csönd-sivatagján/el kell pusztulnia.*”// *Anyám fekete rózsá/nem tud kiszínesedni./ Egy éjjel földre roskad,/ megtört lesz majd, kicsi — / Bejön egy madár érte/s csőrében elviszi.*”

Második születésem (1967) című kötetét öt nagy témakör összetett motívumhálózata szövi át: szerelem-összetartozás, halál-elmúlás, művészet-sors, nemzet-identitás, nemzedéki összetartozás. A hetvenes évekre (*Párbeszéd sötétben* – 1973; *A látogató emlékei* – 1977) alakult ki költészetének jellegzetes karaktere, melynek legfőbb ismérvei: a képekből áradó metafizikai sugárzás, a váratlan és meglepő asszociációk sora, a mindenkor személyes hangvétel mint hitelesítő jegy és a közösségi elkötelezettség. A művészsors, a művészet mint a megváltódás lehetősége gyakori témája verseinek. Sorra idézi meg azokat az elődeit, akiket megbéklyóztak a hazai körülmények. *Ber-*

zsenyi elégiája azt a drámát mutatja be, amikor a magány nemcsak alkat, hanem kényszer dolga is. Nem a költemény elégia, hanem a kirajzolódó Berzsenyi-sorsképlet elégiikus. A niklai magány nemcsak a költőé, hanem a hetvenes évek jelenének rajza. A félbemaradottság és bál-ország költői képei művészsors és az ország jellemrajzának egymásra rétegződő merész látomásai: „*Nehéz sár, nehéz lovak, nehéz isten – ez maradt rám / hosszúra nyúló félhalál, pajta-csönd, pók az ágyon,/ pedig a kolerás tyúkok ólja mellől porszemem égig én emeltem,/ hadakat, verset, tuskót én zúgattam a kopár szemhatáron.*”

Az ország sorsa Csoórinak kezdettől fogva személyes ügye. Az *Idegszálaival a szél* (1966) világszemlélet és hazaszeretet verse az „itt élned, halnod kell” parancsával. Csoóri *Szózata* azonban megfordítja Vörösmarty versének gondolatmenetét: itt kell meghalnod, s ebből következik, hogy itt kell élned is! A halál nem fenséges zárás, és az élet sem örömmel, hanem a megsebesült test és lélek kínját juttatja kifejezésre. A gyógyulás is csak rendkívüli küzdelem árán lehetséges. A verszárlat csak kiélezi az ellentétpárokat: sebesülés – gyógyulás; sár – ágy; neves – viczorog; ölelni – ölni. A nemzeti történelmet is értelmező versben a harmónia és diszharmónia ambivalens kettőssége a haza múltját – jelenét – jövőjét is magában foglalja. A verset a sorsfelismerés formálja, egész pontosan: a hűség. Megvallása annak az elrendeltetésnek, hogy a nemzethez való kötődés, a hazaszeretet mindennél fontosabb. Láthatatlan erő kapcsol össze itt embert és hazát: „*Itt kékül meg a kezed/s cintányér-arcod itt csattan a földhöz.// Nincs másik idő, mely befogadna,/ másik ország, mely nevet adna:/ ideköt/ idegszálaival a szél,/ pamutszálaival a köd/ s a végső türelem is ideötöz.*” „*S ha már sebesülésed ideköt, / ideköt gyógyulásod is*” – olvashatjuk az utolsó versszakban, és ez nagyon pontosan kifejezi, hogy egyéni sérelmeink s megdicsőülésünk – akár a közösségiek – nem a nagyvilágban nyernek végső megoldást, hanem a saját hazánkban.

Csoóri költészete a tisztaság, a szabad cselekvés iránti nosztalgiával szól a társadalmi elfojtottság ellen. A *Hó emléke* című versben a havazás látványa váltja ki az életösszegző eszmélkedést, mely az élet szélsőséges élményeinek, a tisztaságnak és a szennynek, a pusztuláson túlmutató erkölcsi értékeknek és a tapasztalható romlásnak a szembesítése. A küzdő ember erkölcsi tisztaság iránti vágya fogalmazódik meg. Csoóri olykor éles politikai-társadalmi vonatkozású képekkel teremti meg verseinek különös hangulatát. A *Hó emléke* létfilozófiai hangoltsága a tűnődő személyiség életközelségének, a Kádár-rendszer pontos megnevezésével („fennköltlen züllő ország”) igazolja a költő cselekvő magatartását. A hó visszatérő motívuma számos más versének is (*Hóhullásban, Titkokat súg a hó, Harmadik nap esni kezdett a hó*). A havazásnak sokszor egzisztenciális súlya, összetett konnotációs jelentése van a költészetében. A téli hópehely a boldog szerelem, a történelmi múltban elkövetett bűnök, a felejthetetlen emlékek vagy az életet végigkísérő tiszta eszményi magatartás metaforikus jelentésárnyalataként is felsejlik lírájában.

A nemzeti önismeret zavaraival küszködő magyarság fölrázásában, öntudatra ébresztésében igen nagy szerepe van Csoóri esszéinek is, melyekben a Németh László-i utat folytatta. Az önvallomás hitelességével bizonyítja, hogy a félig kimondott igazságoktól és az elhallgatásoktól megromlik a lélek. *Szántottam gyöpöt* című esszéje a népköltészet szürrealisztikus erejét, összetett látásmódját mutatja. Az *Utazás félálomban* a személyes élmény hitelességével szól, miközben a magyarság szétszóródásával a szellemi összetartozás erősítését állítja szembe. Esszéiben a bartóki modell alapján egy új egyetemesség-eszmét körvonalaz, mely arra hivatott, hogy organizátora legyen Közép-Kelet-Európa szellemi életének. Ennek a modellnek összetett és plasztikus bemutatása önéletrajzi esszénovellája, a *Tenger és diólevél*. Csoóri Sándor (1988-tól a *Hitel* főszerkesztője, 1991-től a Magyarok Világszövetségének az elnöke) a magyar esszéstípus legjobb művelője: a legkülönbözőbb témákat vizsgálja szubjektív nézőpontból, világos, érzékletes költői nyelven a szakszerűség igényével. Esszéiben következetesen vállalja az értékeket, nagyívűen tágítja világképét. „Életműve egy új, korszerű egyetemesség-eszme modellérvényű megvalósításává vált. Ez az új egyetemesség-eszme az ő műveiben magyar gyökéretű és magyar érdekű. [...] Egyéni és nemzeti, nemzeti és egyetemes mintaszerű egyensúlya valósul meg szemléletében. [...] munkássága a létbeli otthonosság megteremtésének nagy kísérlete”¹

Utassy József (1941–2010) az 1969-es *Elérhetetlen föld* antológia, vagyis a Kilencek költőcsoport (Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre) legeredetibb nyelvi tehetségű és legsodróbb lendületű poétája. A Petőfi-féle „márciusi gyermek” reményittassága, a József Attila-i „remény ága renget” tudatának késő modern poétikai ihlete érződik versein, mígnem az elvontabb mindenségköltészetben vagy a szikárabb haiku-formákban találja meg egyedi hangját, hogy a „hetvenes évektől a modern közérzeti, önismereti, közösségi sorsbeszéd és sorslíra egyik legszuverénebb és legszuggesztívebb egyéniségévé emelkedjék.”² A Nagy László- és Juhász Ferenc-féle látomásos-szimbolikus költészethez kötődött elsősorban: e költészet típusok eredményeit azonban ötvözni tudta a tárgyias líra szemléletével, így saját Utassy-világot tudott teremteni. Eleinte az árvaságtudat, a Don-kanyar áldozataként a fronton elveszített édesapa, az özvegyen maradt édesanya emléke, a háború, a tragikus társadalmi helyzet és a gyermekkor élményvilága adja verseinek témáját. (*Senki földjén, Jégvirág, 1955*). A gyász és az árvaságérzet sajgó fájdalma meghatározó egész költészetében. Édesapja emléke, hiánya számos versnek témája (*Gyászdoboz, Mint, Papa*). Egyik legmeghatóbb az *Ahogy telnek* című vers

¹ Görömbei András, *Tenger és diólevél*. = Uő. *A szavak értelme*, Püski Kiadó, Budapest, 1996.

² Bertha Zoltán, „Embernek magyart, magyarnak emberit!” – Utassy József költészete = Uő. *Sorsmetszetek*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2012, 98.

megrázó dialógusa: „*Tudod-e, hogy túléltelek már / tíz évvel, Te Minszki Halott?! / Őszök piros lombja pereg rám: / sétáló sírköved vagyok.*”

A *Tüzem, lobogóm!* 1969-es kötet leghíresebb verse a *Zúg Március*. Utassy a forradalmár-költő szerepre úgy kérdez rá, hogy nem csupán Petőfi forradalmi egyéniségét próbálja felidézni, „felrázni”, hanem tudatosan rá is játszik Petőfi ars poeticájára, mikor a jog asztalát vagy a szabadságot emlegeti a Rákosi- és a Kádár-rendszer diktatórikus berendezésű államában. A történelmi kor elfojtott indulatait, a nemzet közérzetét fejezi ki a lázadó hangvétellű költemény: „*Zúg Március, záporos fény ver,/ suhog a zászlós tűz a vérben.// ... a jognak asztalánál lopnak,/ népek nevében! S te halott vagy? // Holnap a szellem napvilágát/ roppantják ránk a hétszer gyávák.// Talpra, Petőfi! Sirodat rázom:/ szólj még egyszer a Szabadságról!*” A tűz, a fény, a láng, a lobogás, a március nem csupán a forradalom metaforái, hanem a kötet egészének is meghatározó motívumai mint az ifjúság, a tavasz, a szerelem állandó jelképei.

Utassy második kötete, a *Csillagok árvája* (1977) már 1972-ben készen volt, de csak öt évvel később jelenhetett meg. A korai versek március- és ifjúságképét nem a nyár váltja fel, hanem az ősz elmúlást hozó sejtelve (*Őszvilág-ciklus*). A kötet őszképzetű a történelmi félműltra utal, az írás keresztjére feszülve olyan himnikus áradású művek születnek, mint a *Magyarország!*, a *Tengerlátó* vagy a *Pohárköszöntő*. A történelem szorításában is a hagyományhoz, a népi kultúrához, a megtartó szülőhazához való ragaszkodását, hűségét fejezi ki a *Magyarország!* című világképsűrítő költemény: „*Világ Világa,/ Szerelem Kápolna-virága / nekem/ Édes Egyetlenem / Hazám,/ Te Drága!*”. Az Ómagyar Mária-siralommal is párbeszédet folytató remekmű, alakzatokkal, szóképekkel átszínezett fohász a hazaszeretetről, a hovatarozásról. Emberség és magyarság szintézisének nagyszerű kifejtése a *Pohárköszöntő*, mely fohász egyetlen mondatért: („*egy árva mondatot a Sorsnak*”): „*egy árva mondatot ragyogj csak:/ EMBERNEK MAGYART / MAGYARNAK EMBERIT!*” A történelmi traumákat átélte nemzet az „embernek lenni” erkölcsi parancsával kaphat hitet a tragédiák túléléséhez. A percnyi lét, a határolt végtelenség tragikus és fenséges, ám megismételhetetlen varázslatára való ráeszmélés a *Tengerlátó*: „*Láttam a Tengert: nem hallgathatok!// Mert rőt rongyait a partra kiadta / és felöltöztetett az Isten,/ felöltöztetett/ a Napba*”. „A *Tengerlátó* elsősorban a személyiséglet, a *Magyarország!* a magyarságlet, a *Pohárköszöntő* az emberiséglet költeménye.”³ A tenger és a csillag is visszatérő motívum költészetében, de alapvetően a személyiség – magyarság – emberiség költői világának, szemléletének hármas tartópillére.

A *Pokolból jövet* (1981) a halállal való számvetés kötete. A súlyos betegség, a fizikai elmúlás tudomásul vétele számos versének alaptémája: „*Esteledik a Zéró/ kilométerköve:/ sötétedem én is*” (*Kálvária-ének*). A kötet lírai darabjai a költő létállapotának

³ Vasy Géza, *Utassy József költészete*. = Uő. *A Kilencek*, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2002, 257.

hiteles dokumentumai. Az 1980-as évektől megfigyelhető verseiben az Istennel perlekedő hangvétel, amely később is meghatározó lesz költészetében (*Egy süket és vak Isten panaszfalára*). Az árvaságérzet fájdalma, a betegség poklai után a fiatalon elhunyt gyermekének tragédiáját önmarcangoló őszinteséggel szólaltatja meg a *Földi szivárvány*-ciklus verseiben: „*Buzdítanak a csillagok:/ ha már ilyen árván hagytak / rengesd fiad emléket úgy / miként bölcsőjét ringattad!*” (*Utad végén*).

Összegyűjtött verseinek sora, a *Júdás idő* (1984) témájában és hangoltságában is rokonítható a *Ragadozó Föld* (1987) kötet: a történelmi idő behatároltságán és az emberi lét mulandóságán tündő alkotásaival. A *Ragadozó föld* epigrammaszerű tömör líraiságának nyelvi játékaiban elődei nyomán is utal szavainak fogyatkozására, mint például a *Prognózisban*: „*Laptölte. / Pilinszky versfogyatkozása. / Kötetem / saját bőrombe kötettem*”. Születésnapjára ars poeticájában megfogalmazza költészetének célját, feladatát: „*mutassam föl a szépet, a jót, / s mondjam ki bátran / az igazságot.*” (1941. III. 23.). Ez a vallomás egybecseng a *Szavam* című vers költői hitvallásával is: „*Szavam csillagfegyelmű ének. / Engem a szabadság igazgat.*”

Utassy nagyszerű poétikai bravúrjait hagyományelvű és modern leleményesség jellemzi. A pár soros redukált mesterművektől a *Kálvária-ének* nagy ívű kompozícióig számos versformában és strófaszerkezetben szólaltatta meg a személyes és a közösségi sors traumáit. Formagazdagságát bizonyítja, hogy az antik időmértékes disztichon éppúgy sajátja, mint a háromsoros japán haiku: „*Kicsi az ember. / De bánatában vele / zokog a tenger.*” Épp a formai sokszínűség, a verstani változatosság, a nyelvi bravúr, az igazság kimondása teszi az Utassy-lírákat mindig időszerűvé.

Nagy Gáspár (1949–2007) a magyar sorsköltészet szent hagyományát követi: a Pilinszky-, Nagy László-, Csoóri-, Utassy-féle költészet méltó folytatója. A fiatal írónemzedék legkiválóbb alkotója, „kristályos elme, szójátékos, modern, avantgárd jellegű lírai villódzásokkal teli költemények alkotója, egy bátor, rebellis hangütésű poéta, felkavaró szellemi cselekedetek véghezvivője.”⁴ A népi költői hagyományok szürrealisztikus áthangolására tett kísérletet. 1976-tól a Móra Könyvkiadó szerkesztője; 1981-től 1985-ig a Magyar Írószövetség titkára; 1988-tól a *Hitel* irodalmi folyóirat szerkesztője. Világzsemléleteinek alakulásában fontos szerepe volt 1968-nak. A Prágai Tavasz letörése jegyezte el a történelemmel. A politikai rendőrség is ekkor írta róla az első jelentéseket: 1969 és 1989 között megfigyelés alatt tartották, a titkosszolgálat felbontotta leveleit, lehallgatta telefonjait, minden lépését ellenőrizték.

Koronatűz (1975) és *Halántékdob* (1978) köteteiben nosztalgikus érzéssel számol be ifjúságának emlékeiről. Több költeményét, köztük *A Fű naplójából* (1981) és az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* (1983) című verseket az 1989-es politikai rendszerváltás

⁴ Bertha Zoltán, *Emlékezéstöredékek – Nagy Gáspárról*. Uő. *Sorsmetszetek*, i. m. 104.

szellemi előkészítőjeként tartják számon. Az 1958-as emlékeket felelevenítő *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című versében Nagy Imre (kezdőbetűiből: NI) jelöletlen sírjára utal: „*a sír NIncs sehol // egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!*” A vers megjelenítése miatt (*Új Forrás* 1984/5-ös szám) 1985 márciusában távoznia kellett az Írószövetségből. Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* játékos nyelvi ötleteivel nyíltan szót emel Nagy Imre tisztességes eltemetéséért és gyilkosainak néven nevezéséért. Nagy Gáspár halálos játékaiból, a főnévi igenév infinitivusaiból építkező vers: temetNI – nem feledNI – nevezNI – egyértelműen kifejezi a történelmi kor bűneit. A költemény utal a múlt bűneinek felejtetlenségére, a nemzet erkölcsi-etikai felelősségének jelentőségére. Nagy Imre sírját kereső-követelő vers „modern kalligrammatikus írásképe is elválaszthatatlan az alapeszmétől. A sorok lebegtetése éppen azt az abszurd hiányt jeleníti meg, amely ellen erkölcsi evidenciaként szól az egész vers s felhívással az utóirat.”⁵ *A Fű naplójából* című verse miatt 1986 júniusában a *Tiszatáj* szerkesztőségét leváltották. Ebben a költeményben tiltakozott a forradalom elárulása ellen, s felmondta az értelmiség és a hatalom 1956 után kötött kompromisszumát. „... és a csillagos estben ott susog immár harminc / évgyűrűjével a drága júdasfa: ezüstnyár rezege / susog a homály követeinek útján s kitünteti őket / lehulló ezüst-tallérokka érdekmeik szerint illőn... / ...és ha jön a nyüszítve támadó gyávaság / a rémület hókusz-pókusza? - akkor eljönnek ablakod / alá a szegényes alkuvások vénei-iffjai mint mindenre / elszánt hittérítők s beárad a dögszag”. A tudatosan töredékesen, hiányosan szerkesztett költemény metaforikus utalásai az 1956-os forradalom tragikus eseményeit, következményeit idézik. Az 1986-os vers szándékosan kezdődik a 30 évvel azelőtti történelmi események felidézésével. A júdasfa-motívum egyrészt az árulásra, az igazság elárulására, másrészt az akasztófára, a bűnösök megbüntetésére utal, azokra a „júdasokra”, akik elárulták a forradalom ügyét, melynek rémület és félelem lett a következménye. A júdasfa csillagos estben susog, a maszkabál is éjszakai képzetet kelt: az éj varázslatos és félelmetes egyszerre. A versben az estnek két következetes kísérője van: az ezüst és a homály. S mindegyikhez kétféle jelentés társul. „Sőt az ezüstnyár kifejezés már önmagában is kétjelentésű, mert nem csupán egy fafajtát jelöl (júdasfa: ezüstnyár), nem csupán a júdasfát magyarítja, hanem elhelyezi az időben is, hiszen 1958 nyara volt az az ezüst nyár, amikor a júdasok miatt kivégezték Nagy Imrét és társait, az ezüst-tallérok akkor hullottak a homály követei elé. Ezek az ezüst-tallérok az ezüstnyár-júdasfáról aláhulló levelek, s mint ilyenek szépek ..., ugyanakkor júdaspénzek is, amelyekhez vér tapad.”⁶

Nagy Gáspár személyes feladatának érezte a diktatúra elleni küzdelmet. Nyíltan

⁵ Görömbei András, *Nagy Gáspár újabb versei*. = Uő. *A szavak értelme*, Püski Kiadó, Budapest, 1996. 238.

⁶ Vasy Géza, *Júdasfa és maszkabál* = Uő. *Tárgyiasság és látomás. Verseik, portrék, motívumok napjaink költészetéből*, Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2000, 154.

szót emelt a történelem tényeinek meghamisítása ellen. Költészetének kezdetektől fogva fontos motívuma lett „ötvenhat”, „október” és „hatvannyolc”. A magyarországi rendszerváltozás folyamatának érzékeny ösztönzője és kritikus megítélője volt. Műveinek eszményi modellje: „a hazugság, az áruulás, a maszatolás, a szervilizmus, a korlátozás, a jogtiprás és öncsonkítás könyörtelen elutasítása, egyszersmind a léttelenség igénylése, az életértékek és életszentségek határozott védelme.”⁷ Egyéni szóösszetételei, gazdag jelentésű intertextuális játéka, szállóigévé vált tömör ítéletei egyszerre tanúsítják erkölcsi igényességét és szemléleti nyitottságát. Versbeszéde a posztmodern több elemét is kamatoztatja a költői ítélkezésben. Költészetében megszorodnak az elődök, kortársakat megszólító versek, a lírai nekrológok. Számos kortársával folytatott dialógust vagy idézte fel művészi nagyságukat lírai darabjaiban (*Jékely Zoltán tengerébe, János P., Sz. D koporsójára*). Költészetének van egyfajta belső, szakrális magja is, amelyik a mély keresztény hit őszinte megvallása. Ez a hit ösztönzi és bátorítja arra, hogy néven nevezze a társadalmi és erkölcsi bajokat.

Nagy Gáspár költészetében az 1990-es évektől erősödnek fel azok a létfilozófiai töprengések, ahol a gyász és az elmúlás fájdalmát csak a hit képes feloldani. Szakrális tisztaságú költői világában szólítja meg egyik legkiválóbb elődjét, Pilinszkyt: „Ő volt a híd / az átmenetnél / fénylő folyó / a szürkületben / két part között / a hit” (*János P.*). Etikai-esztétikai értékeket felmutató *A mélység fölött* című létfilozófiai alkotásában a túlvilági csendben való engesztelődést még a remény és a kétely ambivalens kettőssége hatja át: „reményed csak / hogy aztán csönd lesz / átmentél oda hol jó/ de nyugalmadat nem őriz meg / és nem jön álomhoz hasonló”. Majd az ezredforduló után eljut a templomi csönd imádságáig („*Ima az, ami/ templomi csöndben, / a lehunytt szemek mögöttiben/ megtörténik*”), a megváltás hitének misztériumáig, a halál csendes tisztaságának (*Égi lábjegyzet*) kegyelmi állapotig: „*csöndben belátod: /Isten hatalmas verse / a teremtett Világ.*” (*Isten költeménye*)

Művészetében egyre erősebb hangsúlyt kapott a lét szakrális tartománya. Költészetének belső rendjében a végső igazságtevés transzcendens bizonyosságként jelenik meg. A Vasy Gézával készített interjúban vallomást tesz példaképeiről, nemzedékéhez való kötődéséről, hűségéről: „*Én nem látványosan ugyan, de hangsúlyosan kötődni szeretnék ehhez a világhoz. Az előttem járó nemzedékeknél, akikre én figyeltem, értem itt egyrészt Nagy László, Juhász Ferenc, Kormos István, Csoóri Sándor, Simon István, Takács Imre nemzedékét, aztán a hatvanas évek közepén induló Heteket – Ágh Istvánt, Bella Istvánt, Buda Ferencet, Ratkó Józsefet – majd később a Kilencek nemzedékét - például Kiss Benedeket, Utassy Józsefet, Győri Lászlót - mindannyiuktól a hűséget tanultam. Azt, hogy a gyökerekhez kötődni kell.*”

⁷ Ködöböcz Gábor, „...nem szabad feledni”, *Nagy Gáspár költészetének '56-os vonulata* = Uő. *Szépen magyarul, szépen emberül*, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2014., 18.

Suhai Pál

Menekültek

Holt-eleven ma az ember,
napról napra szegényebb.
Gyilkolnák, ha nem ölnék
s képeleg és vakarózik –
holdfényt szó takarónak.

Útján járni, vigyázni
ennyi marad csak, a részvét,
s múlik ez is, mint minden,
mindegy, hogy kicsi vagy nagy:
végül semmi se szent már.

Mészárszék a világ most,
Ázsia, Afrika rossz hely
és Európa is álmos:
nem felel, észre se vesz már,
s minden nap nehezebb lesz.

Legjobb lenne kifutni,
elmenekülni belőle,
ám hova, mondd, hova mennél? –
hogyan magadra tekintesz,
már itt az: menekült vagy.

Testamentum

Sehol világ, csak belül.
(*Rainer Maria Rilke*)

Már réges-régen nem leszek
s még mindig itt leszek veled.
Rád lehelem a versemet.

Vigyázzon, óvjon: adja rád,
míg járom múltad és szobád,
a kedvedet, kedvenc ruhád.

Ha elhagyom majd őrhelyem
és rád ront csöndje hirtelen,
ő akkor is veled legyen.

Még akkor is, ha elhagyom,
őt akkor is csak rád hagyom:
elárvult testamentumom.

Örökrészed és feladat,
amelyet pusztá léte ad:
ápolni s benne magadat.

Te vagy, ki tovább adhatod,
te, aki magad is kapod,
magad vagy a stafétabot.

Én nem leszek, de lesz idő,
hogy rád nevet a tűnt idő
és feltűnik az eltűnő.

Ha nem leszek is, lesz „világ”,
ha lesz, hogy ő lehelje rád,
a vers, vázádban pár virág.